Acta humanitarica universitatis Saulensis. T. 26 (2019). 152–172.
ISSN 1822-7309

Daiktavardžio *kaimas* darybos lizdas

Jolanta VASKELIENĖ
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *darinys, vedinys, dūrinys, darybos lizdas, darybiniai sinonimai, darybiniai variantai.*

Įvadas

Lietuvių kalboje darinių yra žymiai daugiau negu paprastųjų žodžių (Urbutis 2009, 76–77; *DLKG* 86). Dariniai daromi tiek iš pirminių žodžių (veldinių, skolinių), tiek iš darinių, todėl neretai apie kurį nors žodį susidaro ištisi darinių lizdai (šeimos) (Keinys 1999, 15–16; Jakaitienė 2010, 255–256)[1]. Vieni žodžiai dažnai eina darybos pamatu dariniams, kiti – retai (arba apskritai neina). Darybos lizduose esantys bendrašakniai dariniai neretai būna susiję variantiškumo arba sinonimijos santykiais, t. y. gali būti laikomi *darybiniais sinonimais* (DS) arba *darybiniais variantais* (DV)[2]. Šio tyrimo **objektu** pasirinkti šaknį *kaim-* turintys dariniai[3]. Indoeuropietiškam leksikos sluoksniui[4] priklausantis daiktavardis *kaimas Lietuvių kalbos žodyne* (*LKŽe*) pateikiamas kaip turintis 2 reikšmes (1. ‘valstiečių gyvenvietė, sodžius, soda’, 2. ‘prk. sodžiaus gyventojai’), o *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (*DLKŽ*) – 1 reikšmę (‘valstiečių gyvenamoji ir darbo vieta,

[1] Pavyzdžiui, apie daiktavardžio *turgus* lizdo darinius žr. Vaskelienė 2010, apie kamieną *lietuv-* turinčių darinių ryšius žr. Vaskelienė, Vilčinskienė 2018.

[2] Primintina, kad DS yra skirtingiems darybos tipams priklausantys bendrašakniai dariniai, turintys tapačią arba panašią reikšmę, o DV yra iš to paties pamatinio žodžio su tuo pačiu formantu sudaryti (t. y. priklausantys tam pačiam darybos tipui) dariniai, besiskiriantys šalutine darybos priemone – šaknies balsiu ar priebalsiu, priešdėlio varijavimu, jungiamuoju balsiu ir pan. (Vaskelienė 2013; apie sinonimus, variantus, variantiškumą žr. Župerka 2012; Miliūnaitė 2009).

[3] Pasirinkimą lėmė konferencijos pavadinimas – samprotaujant apie regioną neabejotinai iškyla ir kaimo vaizdinys. Pasakytina, kad žodžio *kaimas* asociacijų lauką yra tyrinėjusi Silvija Papaurėlytė (2014), apie daiktavardžio *kaimas* sinonimus rašė Lina Kazlauskaitė (2007), bet dažniau kaimą kaip fenomeną ir pan. tyrinėja kitų sričių mokslininkai (pvz., Grigas (2009), Povilaitis, Vaznonis (2007), Vosyliūtė (2010), Ikamas, Mačiekus (2013) ir kt.).

[4] Žr. Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazę (prieiga internete: <http://etimologija.baltnexus.lt/?w=kaimas>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30).

sodžius’). Pasakytina, kad lietuvių kalboje vartojamas ne tik vyriškosios giminės daiktavardis, bet ir moteriškosios giminės variantas *kaimė – Skaitmeninėje Lietuvių kalbos žodyno papildymų kartotekoje* (*PK*) pateikta nemažai jo vartosenos pavyzdžių. Straipsnio **tikslui –** išanalizuoti daiktavardžio *kaimas* darybos lizdą – iškelti tokie **uždaviniai**: išrinkti darinius, turinčius šaknį *kaim-*, juos išanalizuoti, aptarti tarp darinių susiklosčiusius darybinius ir semantinius ryšius. *Šaltiniai: LKŽe*, *PK*, *DLKŽ*, *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* antraštynas (*BŽa*), *Naujažodžių duomenynas* (*ND*), *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas* (*DLKT*). Darbe taikyti (darybinės) analizės, skaičiavimo, substitucijos **metodai**: dariniai analizuojami taikant darybinės analizės metodus (nustatomas darinio pamatinis žodis, darybos formantas, darybos būdas, darybinė reikšmė, DS atskiriami nuo DV ir pan.), darinių reikšmėms, sinonimiškumo laipsniui nustatyti taikomi analizės ir substitucijos metodai, dariniai, DS, DV ir jų eilės suskaičiuojami.

1. Dariniai iš daiktavardžio *kaimas*[5]

LKŽe, PK, DLKŽ, BŽa, ND, DLKT iš viso rasti 108 dariniai, turintys šaknį *kaim-*. Daiktavardis *kaimas* eina darybos pamatu 62 dariniams: 58 daiktavardžiams (iš jų 29 vediniai ir 29 dūriniai), 2 būdvardžiams, 2 veiksmažodžiams (žr. paveikslą[6]).

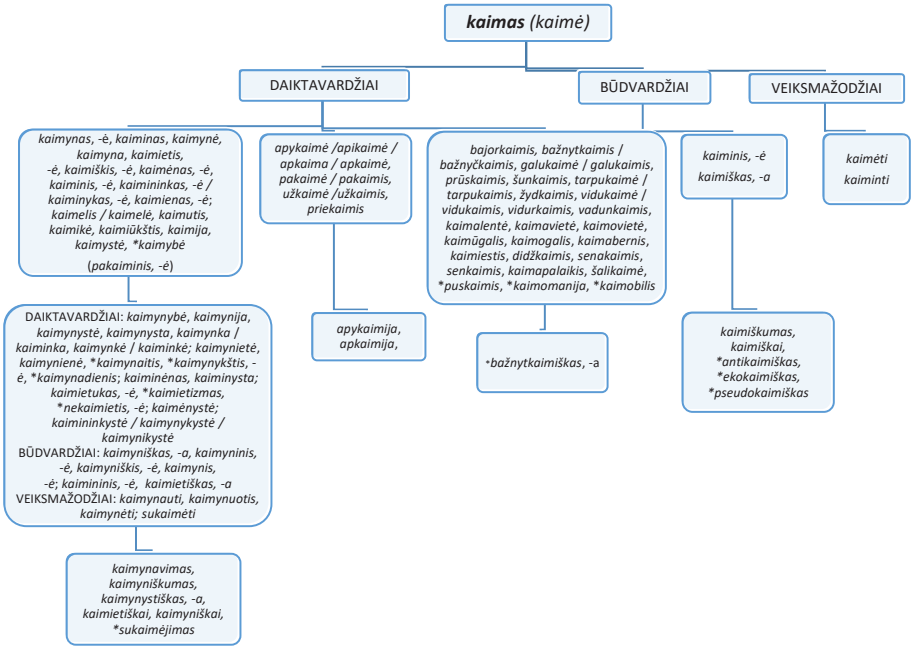

Pav. Daiktavardžio *kaimas* darybos lizdas

[5] Straipsnyje pirmiausia (1 sk.) aptariami 1-ojo laipsnio dariniai, toliau (2 sk.) tolesnių darybos pakopų (2-ojo, 3-iojo laipsnio) dariniai.

[6] Paveiksle žvaigždute (*) žymimi naujadarai (straipsnyje naujadarais laikomi *LKŽe, PK, DLKŽ, BŽa* neužfiksuoti dariniai).

1.1. Priesagų vediniai (daiktavardžiai). *LKŽe* rasti priesagų vediniai, sudaryti iš *kaimas*, dažniausiai pavadina asmenis. Jie laikomi vardažodinės ypatybės turėtojų, asmenų pagal kilimo, gyvenamąją vietą pavadinimais. Pirmiausia tai priesagą *-ynas* (žr. A m b r a z a s 2000, 156) turintis senas baltiškas vedinys *kaimynas, -ė*[7] (1. ‘gretimas gyventojas; gretimas žmogus’, 2. ‘valdinys’, 3. ‘to paties krašto žmogus, savas žmogus’ *LKŽe*[8]). Antanas Pakerys (1994, 60) šį daiktavardį taip pat laiko priesagos *-ynas* vediniu, tik pabrėžia, kad jis „jau gerokai nutolęs nuo pamatinio žodžio *káimas*“. Atkreiptinas dėmesys, kad nors žodynuose nurodomos abi (vyriškoji ir moteriškoji) daiktavardžio *kaimynas, -ė* giminės, *LKŽe* atskiru antraštiniu žodžiu pateiktas dar ir moteriškosios giminės daiktavardis *kaimynė* (‘žr. kaimynas 1’: *Ana gera* ***kaimynė*** *LKŽe*). Moteriškosios giminės daiktavardis *kaimyna* (1. ‘kaimynija’, 2. ‘kaimynė’ *LKŽe*[9]) Skardžiaus (1996, 269) nurodomas kaip priesagos *-yna* vedinys, Ambrazas (2000, 157) šį daiktavardį taip pat laiko ypatybės turėtojo pavadinimu: „[s]u priesaga *-yna*[10] padarytas vedinys *kaimyna* „kaimynė“ <...> ir deivės vardas Žemyna“[11]. Pasakytina, kad *PK* pateikta ir daiktavardžio *kaiminas*, turinčio reikšmę ‘kaimynas’, vartosenos pavyzdžių (*Taigi ir* ***kaiminai*** *pradės bartis PK*). Šis vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų kategorijos dariniu laikytinas vedinys priklauso nedariam priesagos *-inas* tipui (žr. *LKG* 1, 359; plg. P a k e r y s 1994, 92; S k a r d ž i u s 1996, 240).

Su įvairiomis priesagomis sudaryti daiktavardžiai *kaimietis, -ė, kaimininkas, -ė, kaimiškis, -ė, kaiminis, -ė, kaimėnas, -ė* paprastai laikomi (žr. *LKG* 1, 411–414)

---

[7] Sauliaus Ambrazo teigimu, „vedinys *kaimynas* veikiausiai yra sudaiktavardėjęs būdvardis, kadaise turėjęs reikšmę „kaime gyvenantis, kaimui priklausantis, iš kaimo kilęs“ (daugiau žr. A m b r a z a s 2000, 156; 202). Atkreiptinas dėmesys į moteriškosios giminės daiktavardžio *kaimynė* darybos traktavimą: Ambrazas (2000, 73) rašo, kad jis buvo sudarytas iš *kaimyna* su galūne -ė. Taigi, remiantis Ambrazo įžvalgomis, rekonstruotina tokia darybos seka: *kaimynas≠ kaimyna≠ kaimynė*. Pranas Skardžius (1996, 72–73) nurodo pamatavimą *kaimynė* | *kaimynas* ir rašo, kad „[y]pač dažnai priesaga -ė (atkreiptinas dėmesys, kad vartojamas būtent toks terminas – aut.) vartojama sudaiktavardėjusiems moteriškosios giminės būdvardžiams sudaryti šalia vyr. giminės *ja-* kamieno“. Tai istorinis žodžių darybos požiūris. Straipsnyje laikomasi sinchroninio požiūrio, t. y. paisoma gyvų pamatavimo santykių tarp darinio ir pamatinio žodžio (ar žodžių).

[8] Žodžių reikšmės pateiktos iš nurodytų žodynų ir *ND*, o *DLKT* rastų naujadarų reikšmės pateikiamos taip, kaip suprantama iš konteksto.

[9] Pasakytina, kad žodyne pateiktas tik 1-osios reikšmės vartosenos pavyzdys (*O kad aš augau tarp susėdužėlių, tarp* ***kaimynos*** *bernelių LKŽe*).

[10] Ambrazas (2000, 156–157, § 352) priesagų *-ynas(-ė)* ir *-ynas* vedinius aptaria kartu.

[11] Atkreiptinas dėmesys, kad toje pat knygoje (žr. A m b r a z a s 2000, 71–72) rašoma, kad *kaimyna* (‘kaimynė’) yra su galūne *-a* sudarytas moteriškos lyties asmens pavadinimas iš *kaimynas.* Galūnė *-a* kaip darybos priemonė nurodoma ir kalbant apie to paties daiktavardžio *kaimyna* kuopinio pavadinimo reikšmę (beje, *LKŽe kaimyna* 1-oji reikšmė ‘kaimynija’, o Ambrazas (2000, 48) nurodo reikšmę ‘kaimynai’). Tiesa, akcentuojama, kad „[l]ietuvių kalboje kuopiniai pavadinimai su šia sena darybos galūne yra beveik išnykę. Tėra tik vos atpažįstamų reliktų“ (žr. A m b r a z a s 2000, 48).

asmenų pagal jų kilimo ir gyvenamąją vietą darybos kategorijos vediniais[12]. Ambrazas (2000, 113–191) tokius asmenis pavadinančius vedinius laiko ypatybės turėtojų pavadinimais (tiesa, nurodoma, kad priesagos *-ietis / -ietys (-ė)* vediniai „paprastai turi priklausymo ar kilmės reikšmę“, žr. A m b r a z a s 2000, 138). Pačiam dariausiam šios darybos kategorijos darybos tipui priklauso su priesaga *-ietis, -ė* sudarytas vedinys *kaimietis, **-ė*** ‘kaimo gyventojas; žmogus, kilęs iš kaimo, valstietis’ *LKŽe*[13]. Priesagų *-iškis, -ė,* -ėnas*, -ė, -inis* -ė vediniai *kaimiškis*, ***-ė*** (1. ‘kaimo gyventojas, kaimietis, sodietis’, 2. ‘to paties kaimo gyventojas’ *LKŽe*), *kaim**ėnas**, ***-ė*** (1. ‘kaimynas’, 2. ‘kaimo gyventojas, kaimietis’ *LKŽe*), *kaiminis, -ė* (‘kas iš kaimo, kaimietis’ *LKŽe*) priklauso asmenų pavadinimų, padarytų ne iš vietovardžių, o iš bendrinio daiktavardžio, grupei. Tokių asmenų pavadinimų lietuvių kalboje nėra daug (žr. *LKG* 1, 412–413; *DLKG* 140; A m b r a z a s 2000, 146, 182; 2011, 129). Kaip asmens pavadinimas *LKŽe* pateiktas lietuvių bendrinei kalbai neteiktinas daiktavardis *kaimienas, -ė* (‘= kaimėnas’ *LKŽe*). Priesaga *-ienas* žodžių darybos veikaluose nenurodoma, *kaimienas, -ė* veikiausiai yra senuosiuose raštuose[14] pavartotas daiktavardžio *kaimynas* variantas. Asmenų pavadinimai *kaimininkas*, -ė ir *kaiminykas -ė* (‘kaimo gyventojas’? *LKŽe*[15]) turi priesagas *-ininkas, -ė* ir *-inykas, -ė*[16]. Darybinės ir leksinės reikšmės panašumas (ar tapatumas) kai kuriuos iš aptartų bendrašaknių darinių leidžia laikyti sinonimais (kai dariniai priklauso tam pačiam darybos tipui) arba variantais (kai tai yra to paties darybos tipo dariniai). DS eilę, į kurią įeina ir DV pora, sudaro *kaimynas, -ė* (‘gretimas gyventojas; gretimas žmogus’ *LKŽe*) / *kaimynė – kaiminas – kaimyna* 2 *– kaimėnas* 1[17].

***Kaimynas** sakėsi kirvio atėjęs LKŽe*	*Ana gera **kaimynė** LKŽe*	*Taigi ir **kaiminai** pradės bartis PK*	*Visi jo **kaimėnai** LKŽe*

Nors šie asmenų pavadinimai iš esmės gali būti sukeisti vietomis (plg., *sakėsi **kaimynas** – sakėsi kaimynė / kaiminas / kaimėnai, gera **kaimynė** – geras*

[12] *DLKG* (139–142), Stasio Keinio knygoje (1999, 48–49) į vieną darybos klasę (pavadinimų pagal kilmę bei priklausymą) dedami asmenų pavadinimai pagal jų kilimo bei gyvenamąją vietą, vaikų pavadinimai pagal jų tėvus ir pan. Apie daiktavardžio *kaimietis* priklausomybės reikšmę rašo ir Skardžius (1996, 360).

[13] Plg. *DLKŽ* pateikta *kaimietis, -ė* reikšmė ‘kaimo gyventojas’.

[14] *LKŽe* prie žodžio *kaimienas, -ė* kaip reikšmės šaltiniai nurodyti Dionizo Poškos žodynas ir Vinco Pietario raštai.

[15] Daiktavardis *kaimininkas, -ė* užfiksuotas ir *PK*, bet reikšmė nenurodyta, pateiktas vienas vartosenos pavyzdys (***Kaimininkė*** – mažo stuomens ponia, rauplėmis apsirgo), iš kurio sunku nuspręsti, kokia (kaimo gyventojos ar, greičiau, kaimynės) reikšme šis daiktavardis pavartotas.

[16] *LKG* (1, 413) nurodyti du (nedarūs) darybos tipai – priesagų *-ininkas, -ė* (pvz., *kalninkas, -ė*) ir *-(i)nykas, -ė* (pvz., *laukinykas, -ė*). Ambrazas (2000, 118–123) *-ininkas, -ė* ir *-inykas, -ė* laiko tos pačios priesagos variantais. (Apie morfemų variantus (morfus) žr. *KTŽ* 126–127; J a k a i t i e n ė, L a i g o n a i t ė, P a u l a u s k i e n ė 1976, 9–11.)

[17] *LKŽe* nėra daiktavardžio *kaimyna* 2 vartosenos pavyzdžio, kituose šaltiniuose jų taip pat nerasta.

kaimynas / *kaiminas* / *kaimėnas, **kaiminai** pradės bartis – kaimynai / kaimynės / kaimėnai pradės bartis* ir pan.), dabartinėje kalboje įprasta vartoti tik į *DLKŽ* ir *BŽa* įtrauktą *-ynas, -ė* vedinį *kaimynas, -ė – DLKT* rasti 19703 jo vartosenos pavyzdžiai[18].

DS eilę, į kurią įeina ir DV pora, sudaro skirtingiems darybos tipams priklausantys vediniai *kaimietis*, ***-ė*** (‘kaimo gyventojas; žmogus, kilęs iš kaimo, valstietis’ *LKŽe*) – *kaim**ėnas*** 2 – *kaimininkas, -ė / kaiminykas, -ė – kaiminis – kaimiškis* 1:

*Visi **kaimiečiai** susirinko LKŽe* ***Kaimietis** ėmė plepėti apie kūlimą DLKT* *Man, paprastai **kaimietei**, daug kas neaišku... DLKT*	*Antai ateina keletas **kaimėnų** ir **kaimėnių** LKŽe*	*Apdainuoja ir kaišioja dilgėles visur, <...> **kaiminkes** apjuokdamos LKŽe* *Gaspadoriams **kaiminykam** bagotas* čėselis*... LKŽe*	*Su **kaiminiais** lengviau rast rodą, kai su miestiniais LKŽe*	***Kaimiškiai** pasisodina tabokos LKŽe*

Nors artimos semantikos bendrašakniai vediniai gali keisti vienas kitą žodžių junginiuose ar sakiniuose (pvz., *susirinko kaimiečiai / kaimėnai / kaimininkai / kaiminykai / kaiminiai / kaimiškiai, ateina keletas kaimėnų / kaimiečių / kaiminkų / kaiminykų / kaiminių* ir pan.), bet skiriasi darinių vartojimo dažnumas – iš šios DS eilės dabartinės lietuvių kalbos vartotojams įprasčiausias[19] daiktavardis *kaimietis, -ė – DLKT* rasti 655 jo vartosenos pavyzdžiai (*Kaime jis iškart atvirsta į gryną **kaimietį** – stiprų, piktą, be skrupulų DLKT*, *Tai buvo dar jauna **kaimietė**, švelnaus, pablyškusio veido DLKT*), tekstyne rasti 2 pavyzdžiai su *kaimiškis*[20] (*Šį šeštadienį kviečiu į premjerą visus saviškius **kaimiškius** DLKT*), kitų DS eilės narių vartosenos pavyzdžių tekstyne nerasta. *DLKT* pavyzdžių analizė atskleidė, kad daiktavardis *kaimietis, -ė* kartais turi menkinimo atspalvį, pvz.: *Atrodžiau apgailėtinai: murzinas, apsirengęs kaip **kaimietis** DLKT*; *Tik elegantiškas vyras gali drįsti elgtis kaip **kaimietis**, nes žino toks nesąs! DLKT*; *<...> teta mokyta, gražiai gyveno, o senelė prasčiokė, **kaimietė** DLKT*; *Jūs gi žinote, kad aiškinti aš nemoku, esu visumiška kvailė, kalbu kaip **kaimietė** DLKT; tam tikra moteris, apsivilkusi Versace sijoną, atrodys kaip **kaimietė**, o kita, apsitaisiusi džiuto maišu, regėsis princesė DLKT*. (Neretai neigiamas vertinimas išryškėja tada, kai daiktavardis *kaimietis, -ė* yra palyginimo dalis: *apsirengęs* [prastai] *kaip **kaimietis**, elgiasi* [blogai, ne pagal

[18] Pasakytina, kad neįmanoma atskirti, ar tarp jų esama žodyne atskiru antraštiniu žodžiu nurodyto *kaimynė* vartosenos pavyzdžių; be to, gausu mot. g. daiktavardžio *kaimyna* ir vyr. g. daiktavardžio *kaimynas* homoformų (pvz., *kaimynai* gali būti ne tik *kaimynas* dgsk. vardininkas, bet ir *kaimyna* vnsk. naudininkas ir pan.).

[19] Tik jis yra įtrauktas į *DLKŽ* ir *BŽa*.

[20] Dar 8 atvejais tai yra vietovardis (*dvejų metų sausros **Kaimiškio** daigynams didelių nuostolių nepadarė DLKT*).

etiketą] *kaip* ***kaimietis****, kalbu* [nemokšiškai] *kaip* ***kaimietė****, atrodys* [prastai, neskoningai] *kaip* ***kaimietė***.)

PK užfiksuotos vyriškosios ir moteriškosios giminės deminutyvų su priesaga *-elis, -ė* formos (DV) *kaimelis, kaimelė* (‘kaimas’ *PK*), priesagos *-utis* vedinys *kaimutis* (‘kaimelis’ PK) ir priesagos *-ikė* vedinys *kaimikė* (‘mažas kaimas’, ‘kaimelis’ *PK*). Vediniai *kaimelis* ir *kaimutis* remiasi daiktavardžiu *kaimas*, o moteriškosios giminės vediniai *kaimelė* ir *kaimikė* – moteriškosios giminės daiktavardžiu *kaimė*. Lietuvių kalboje pavartojamas ir priesagos *-iūkštis* deminutyvas *kaimiūkštis*, veikiausiai turintis ‘menko, mažo kaimo’ reikšmę[21]. Štai bendrašaknių vedinių vartosenos pavyzdžiai:

Tarp daugybės kalvų įsiterpęs ***kaimelis*** *visiškai nepriminė* ***kaimelio*** *DLKT* *Trys dvarai buva ta* ***kaimela*** *PK* *Kur buvo prasčiausia žemė, ten buvo* ***kaimelė*** *PK*	*Aš gyvenu ne Kalvarijoj, bet* ***kaimuty*** *PK*	*Anksčiau nedidelė* ***kaimikė*** *buva PK*	***Kaimiūkštį*** *sudarė viso labo dvi lygiagrečios lūšnų eilės DLKT*

Šių DS laikytinų deminutyvų kaita vienas kitu iš esmės galima (plg. *neprimině* ***kaimelio*** *– nepriminė kaimelės* / *kaimikės* / *kaimučio* / *kaimiūkščio, gyvenu* ***kaimuty*** *– gyvenu kaimely* / *kaimikėj(e)* / *kaimiūkšty, sudarė* ***kaimiūkštį*** *– sudarė kaimelį* / *kaimutį* / *kaimelę* / *kaimikę* ir pan.), bet dabartinėje lietuvių kalboje paprastai vartojamas tik vyriškosios giminės deminutyvas *kaimelis – DLKT* rasti 1905 jo vartosenos pavyzdžiai, 7 pavyzdžiai su deminutyvu *kaimiūkštis,* o su kitais vediniais pavyzdžių nerasta (matyt, jų vartosena reta). *DLKT* sakinių[22] analizė rodo, kad deminutyvas *kaimelis* dažniausiai turi mažumo, malonumo (arba abi) reikšmes (*Tada jis buvo mažas žvejų* ***kaimelis*** *DLKT*; *Tai nedidelis* ***kaimelis*** *tuoj už Luokės, einant į pietvakarių pusę DLKT*; *Toliau yra mielas Luknos* ***kaimelis*** *DLKT*; *Ramus, užsnigtas* ***kaimelis*** *pasaulio pakraštyje DLKT; Ir mažai kas bus likę iš jaukaus anglų* ***kaimelio*** *DLKT*), kartais – menkumo reikšmę (*vis skurdesnius, vis rečiau išsibarsčiusius* ***kaimelius*** *DLKT*; *prie Untanų girios prigludęs skurdus* ***kaimelis*** *Kuksos DLKT*; *pušynėlis nusagstytas mažais merdinčiais* ***kaimeliais*** *ar* vienkiemiais *DLKT*). Deminutyvas *kaimiūkštis* paprastai turi mažumo (kartais su menkumo atspalviu) reikšmę: *Sero de Liebre – nedidelis lūšnų* ***kaimiūkštis*** *Madrido prieigose DLKT*; *Kiti šį mažą* ***kaimiūkštį*** *pravardžiavo Slabodke DLKT*; *Gyve-*

[21] Daiktavardis *kaimiūkštis* į tyrimą įtraukiamas sąlygiškai – jis kol kas nėra įgijęs specialios reikšmės, todėl į žodynus neįtrauktas, neužfiksuotas ir *PK*, bet jo vartosenos pavyzdžių rasta *DLKT*. Kadangi deminutyvų galima pasidaryti kone iš kiekvieno daiktavardžio, jie naujadarais nelaikomi.

[22] Deminutyvų reikšmės dažniausiai atsiskleidžia kontekste – leksinė aplinka parodo, kuria reikšme deminutyvas pavartotas (apie deminutyvų darybines ir leksines reikšmes, funkcijas žr. M a c i e n ė 2005, 55–61).

nome Prancūzijos ***kaimiūkštyje****, mėgavomės studentų maisto daviniais Paryžiuje DLKT*.[23] Su priesaga *-utė* sudarytas moteriškosios giminės daiktavardis *kaimutė* (‘neturtingųjų valstiečių kaimo dalis’ *PK*) yra įgijęs specialią reikšmę (apie tokius deminutyvus žr. *LKG* 1, 270).

PK pateikti priesagos *-ystė* abstraktas *kaimystė* (‘kaimynystė’ *PK*)[24] ir vietą žymintis priesagos *-ija* vedinys *kaimija* (‘kaimas’ *PK*). *DLKT* rastas naujadaras *kaimybė*[25]*,* sudarytas su priesaga *-ybė,* veikiausiai vartojamas reikšme ‘kaimietis, -ė’: *Pridususį vyriškį iš liepsnos siaubiamo buto ištempė* ***kaimybė****, dirbanti... priešgaisrinėje dalyje valytoja DLKT*. Su priesaga *-ybė* asmenų pavadinimai lietuvių kalboje paprastai nedaromi (žr. *LKG* 1, 302, 307–310, 416), taigi žmogaus pavadinimas *kaimybė* laikytinas okaziniu dariniu (vartojant neįprastą asmens pavadinimą pabrėžiamas situacijos ironiškumas – kur ir kuo kaimynė dirba).

1.2. Priešdėlių vediniai (daiktavardžiai). *LKŽe* rasti 8 priešdėlių *apy- (ap-, api-), pa-, prie-* ir *už-* vediniai (*apykaimė, apikaimė*, *apikaima, apkaimė*, *pakaimė, pakaimis*, *priekaimis, užkaimė, užkaimis*), kurie darybos opozicijos santykiu susiję su daiktavardžiu *kaimas* ir kuriais pavadinama tam tikra vieta. *LKŽe* pateikti to paties priešdėlio variantus turintys vediniai *apykaimė* / *apikaimė* / *apikaima* / *apkaimė* laikytini DV, nes yra išvesti iš to paties pamatinio žodžio su tuo pačiu priešdėliu[26], turi tokią pat darybinę reikšmę (reiškia vietą, esančią aplink tą daiktą, kuris pasakytas pamatiniu žodžiu) ir vienodas leksines reikšmes (*LKŽe* pateikti su nuoroda vienas į kitą). Kai kurie vediniai skiriasi galūne, bet ji šiuo atveju yra pagalbinė darybos priemonė[27]. Nors dabartinėje kalboje įprasčiausi vediniai su *apy-*, o variantai su *ap-* ir *api-* gana reti, iš aptariamų DV nė vienas neįtrauktas nei į *DLKŽ*, nei į *BŽa*[28].

DV poras sudaro ir galūnėmis besiskiriantys vietą žymintys[29] priešdėlių *pa-* ir

[23] Kartais deminutyvai sudaromi su daugiau negu viena priesaga – keliomis priesagomis sustiprinama reikšmė (daugiau žr. M a c i e n ė 2005, 31–35), pvz., *DLKT* rasta pavyzdžių su dvi priesagas (*-eliūkštis, -eliukas*) turinčiais dvipakopiais vediniais *kaimeliūkštis, kaimeliukas*: ***Kaimeliūkštis*** *buvo stebėtinai nejaukus DLKT*; *Čia ir dabar viso pasaulio užmirštos Šambalos* ***kaimeliūkštyje*** *ji staiga sau prisipažino, kad niekada niekas jos tikrai nemylėjo; Tai penki nuostabūs, ant skardžių įsikūrę pajūrio* ***kaimeliukai*** *DLKT.*

[24] Neatmestina, kad tai sutrumpintas daiktavardžio *kaimynystė* variantas.

[25] Jeigu tai nėra apsirikimas – spausdinimo riktas.

[26] Žr. *LKG* 1, 429–431. *LKG* (1, 430; plg. *DLKG* 147) pažymima, kad „[d]ažnai tas pats žodis yra žinomas (paprastai iš skirtingų tarmių) su įvairių formų priešdėliu“.

[27] Daugumas šio priešdėlio vedinių yra *ia* kamieno (pvz., *apykrūmis, apyburnis* ir pan.), bet apie trečdalis turi kamiengalį ė (pvz., *apyežerė, apypilvė* ir pan.), žr. *DLKG* 147; *LKG* 1, 430.

[28] *DLKT* rastas 1 daiktavardžio *apykaimė* vartosenos pavyzdys (<...> ***nestinga*** <...> ***žinių apie svarbiausius 1557–1843 metų įvykius Kaune bei jo „apykaimėse“*** *DLKT*), bet, kaip matyti, jis vartojamas perkeltine reikšme; sakinių su kitais priešdėlio vedinių variantais tekstyne nerasta.

[29] Tokių vedinių lietuvių kalboje yra daugiausia, žr. *LKG* 1, 424; *DLKG* 145–146.

už- bendrašakniai vediniai *pakaimė* (‘vieta palei kaimą, kaimo pakraštys’ *LKŽe*) ir *pakaimis* (‘žr. pakaimė’ *LKŽe*), *užkaimė* (‘vieta už kaimo, galukaimis’ *LKŽe*) ir *užkaimis* (‘žr. užkaimė’ *LKŽe*). Vietą pavadina ir *ia* kamieno[30] priešdėlio *prie-* vedinys *priekaimis* (‘vieta prie kaimo’ *LKŽe*). *DLKT* rasti 4 priešdėlio *pa-* vedinių *pakaimė / pakaimis* vartosenos pavyzdžiai (*pirmieji vestuvių skambalėliai vis arčiau* ***pakaimių****, pamiškių girdėti DLKT*; *Ir ganydavo viso kaimo kiaules visai* ***pakaimėje*** *tik trys piemenukai DLKT*), 1 su daiktavardžiu *priekaimis* (*Pagaliau jis nusigavo į tą savotišką „kaimo priemiestį ar tikriau –* ***priekaimį***“ *DLKT*), o sakinių su DV *užkaimė* / *užkaimis* tekstyne nerasta[31].

1.3. Dūriniai (daiktavardžiai). *LKŽe* rasti 29 dūriniai, kurių vienas iš pamatinių žodžių yra daiktavardis *kaimas* (19 dūrinių šis daiktavardis eina antruoju, 10 – pirmuoju dėmeniu). Dviem daiktavardžiais remiasi 24 dūriniai – daugumas jų yra vietas pavadinantys determinatyviniai dūriniai (jų pirmuoju dėmeniu paprastai apibrėžiama, patikslinama, kokia tai vieta).

1.3.1. ***Kaimas*** – antrasis dūrinių dėmuo. **D+D.** Kelių dūrinių su antruoju dėmeniu *kaimas* pirmuoju dėmeniu eina asmenų pavadinimai: *bajorkaimis* ‘kaimas, kuriame gyvenę bajorai’ *LKŽe* (: *bajoras, kaimas*), *prūskaimis* ‘kaimas, kuriame gyvena prūsai (vokiečiai)’ *LKŽe* (: *prūsas, kaimas*), *žydkaimis* ‘kaimas, kuriame gyvena žydai’ *LKŽe* (: *žydas, kaimas*). DV *bažnytkaimis* (‘kaimas ar miestelis, kur yra bažnyčia’ *LKŽe*) / *bažnyčkaimis* (‘žr. bažnytkaimis’ *LKŽe*)[32] pirmuoju dėmeniu (*bažnyčia*) pasakoma, kad šiuo daiktu išsiskiria antruoju dėmeniu pasakytas dalykas (*kaimas*). DV poras sudaro iš tų pačių pamatinių žodžių sudaryti galūne besiskiriantys vietas reiškiantys dūriniai *galukaimė* ‘kaimo galas, galusodė’ *LKŽe* / *galukaimis* ‘žr. galukaimė’ *LKŽe* (: *galas, kaimas*)*, tarpukaimė* ‘tarpas tarp kaimų’ *LKŽe* / *tarpukaimis* ‘žr. tarpukaimė’ *LKŽe* (: *tarpas, kaimas*)[33]*, vidukaimė* ‘kaimo vidurys’ *LKŽe* / *vidukaimis* ‘žr. vidukaimė’ *LKŽe* (: *vidus* 2 ‘vidurys, centras <...>’, *kaimas*). Tokią pat reikšmę, kaip pastarieji DV, turi jų sinonimu laikytinas dūrinys *vidurkaimis* ‘žr. vidukaimė’ *LKŽe* (: *vidurys, kaimas*)[34]:

---

[30] Beveik visi *prie-* vediniai yra *ia* kamieno, žr. *DLKG* 147.

[31] Tekstyne rastas administracinės kalbos stiliaus pavyzdys su tikriniu daiktavardžiu *Užkaimis*. Atkreiptinas dėmesys, kad iš visų priešdėlių vedinių *DLKŽ* ir *BŽa* pateiktas tik daiktavardis *užkaimė.*

[32] Dūriniai skiriasi šaknies priebalsiais – *bažnyčkaimis* išlaiko pamatinio žodžio *bažnyčia* priebalsį, o *bažnytkaimis* įvykusi č : t kaita.

[33] Iš šių DV į *DLKŽ* ir *BŽa* įtraukti *bažnytkaimis* ir *galukaimis*. *DLKT* rasti 504 pavyzdžiai su *bažnytkaimis* (504), 4 su *galukaimė* (*Taigi prie vandens,* ***galukaimėj****, ir dainos jaukiau skambėjo DLKT*), 3 su *galukaimis* (*Jam besirengiant* ***galukaimy*** *subruzdo šunys DLKT*; 1 pavyzdys su dgsk. klm. forma *galukaimių* (***galukaimių*** *kapinaitėse sugulę senieji krašto šeimininkai* DLKT), kuriame gali būti pavartotas tiek vyr., tiek ir mot. g. daiktavardis), 2 pavyzdžiai su *tarpukaimis* (*60–65 m <...> nuo* ***tarpukaimio*** *kel*io *DLKT*), pavyzdžių su dūriniais *bažnyčkaimis, tarpukaimė* tekstyne nerasta.

[34] Skirtingi pamatiniai žodžiai *vidus* ir *vidurys* neleidžia visų trijų dūrinių laikyti DV.

Vidukaimėje *gyveno Agotos tėvai LKŽe* *Einam ieškot vakaruškų, – girdėt jau* ***vidukaimy*** *pas ką trypia LKŽe*	Žmonės apsigyveno ne senoj vietoj, ***vidurkaimy****, o tiesiog miške, ant ežerėlio kranto LKŽe*

Šių tapačios semantikos bendrašaknių darinių kaita galima be didesnių apribojimų, pvz., *gyveno vidukaimėje / vidukaimyje / vidurkaimyje* ir pan. Iš šių DS ir DV į *BŽa* ir *DLKŽ* įtrauktas tik dūrinys *vidukaimė*; *DLKT* nerasta pavyzdžių nė su vienu iš darinių – matyt, jų vartosena dabartinėje lietuvių kalboje reta.

Menkinamasis kaimo pavadinimas *šunkaimis* ‘mažas, prastas kaimas’ *LKŽe* (: *šuns, kaimas*) laikytinas metaforiniu dūriniu. Kaip rašoma *LKG* (1, 442), dūriniai su dėmeniu *šun* dažnai turi netikrumo reikšmę, susijusią su menkinimu, niekinimu (plg. *šundaktaris* ‘medicinos mokslų nėjęs, netikras gydytojas’ *LKŽe*, *šungrybis* ‘nevalgomas grybas’ *LKŽe* ir kt.). Nėra aiškus darinio *vadunkaimis* (‘didžiojo genties vado kaimas’ *LKŽe*) pirmuoju dėmeniu einantis žodis, bet semantinis pamatavimas jį leidžia sieti su daiktavardžiais *vadas* ir *kaimas*[35].

B / Pr+D. 3 dūrinių su antruoju daiktavardiniu dėmeniu *kaimas* pirmasis dėmuo remiasi būdvardžiu: *didžkaimis* (‘didelis kaimas’ *LKŽe*) (: *didelis*[36]*, kaimas*), iš žodžių *senas, kaimas* sudaryti dūriniai *senakaimis* (‘senasis kaimas’ *LKŽe*) (*: senas, kaimas*) ir *senkaimis* (‘sodybiniai ūkiai, likę kaimo senojoje vietoje’ *LKŽe* (*: senas, kaimas*). (Nors pastarieji dūriniai skiriasi tik jungiamuoju balsiu, leksinės reikšmės skirtybė neleidžia jų laikyti DV.) Pirmą prieveiksminį dėmenį turi vietą reiškiantis dūrinys *šalikaimė* (1. ‘vieta šalia kaimo, kaimo apylinkė’, 2. ‘mažas kaimelis šalia kaimo’, 3. ‘kaimo pakraštys’ *LKŽe*) (: *šalia, kaimas*).

1.3.2. *Kaimas* – pirmasis dūrinių dėmuo. **D+D**. Kai kada dūriniuose iš dviejų daiktavardžių *kaimas* eina pirmuoju dėmeniu: DV poras sudaro jungiamaisiais balsiais besiskiriantys vietą reiškiantys determinatyviniai dūriniai *kaim<u>a</u>vietė* (‘buvusio ar esančio kaimo vieta’ *LKŽe*) / *kaim<u>o</u>vietė* (‘kaimavietė’ *LKŽe*) (: *kaimas, vieta*) ir *kaim<u>ū</u>galis* (‘kaimo galas’ *LKŽe*) / *kaim<u>o</u>galis* (‘žr. kaimūgalis’ *LKŽe*) (: *kaimas, galas*). Neologizmo žymą turinčio dūrinio *kaimalentė* (‘kaimo pavadinimo lenta, iškaba’ *LKŽe*) (: *kaimas, lenta*) dūriniu nurodoma paskirtis. Papildymų kartotekoje užfiksuotas dūrinys *kaimabernis* (‘kaimo vaikinas’ *PK*) (: *kaimas, bernas*) taip pat remiasi dviem daiktavardžiais ir turi tiesioginę reikšmę, artimą žodžių junginio reikšmei. *PK* pateikto daiktavardžio *kaimiestis* reikšmė nenurodyta, bet iš vartosenos pavyzdžio (***Kaimiestis*** *Sintautai buvo PK*) galima manyti, kad jis remiasi daiktavardžiais *kaimas* ir *miestas*[37].

[35] Tame pačiame 1933 m. šaltinyje užfiksuotas *LKŽe* pateiktas tokį pat pirmąjį dėmenį ir tokią pat reikšmę turintis daiktavardis *vadunkiemis* (‘žr. vadunkaimis’ *LKŽe*).

[36] Manoma, kad dūrinys remiasi ilgesniu būdvardžiu *didelis*, o ne formaliai tinkamesniu *didis* (apie semantinio ir formalaus pamatavimo nesutapimą žr. U r b u t i s 2009, 101–104).

[37] Čia įžiūrėtina morfemų sankloda (žr. U r b u t i s 2009, 275–279) – dūrinio pirmasis dėmuo (*kaim*) baigiasi priebalsiu, kuriuo prasideda antrasis dėmuo (*miest*).

D+B. Dūrinys *kaimpalaikis* ‘prastas, menkas kaimas’ *LKŽe* (: *kaimas, palaikis*) priklauso negausiai determinatyvinių dūrinių iš daiktavardžio iš būdvardžio grupei. Čia būdvardis *palaikis* „pagal savo funkciją labiau primena menkinamosios reikšmės vedinio priesagą“ (*LKG* 1, 472, plg. *DLKG* 166). Tokiais dūriniais žymimas tas pats dalykas, kaip nurodyta pirmuoju dėmeniu einančiu daiktavardžiu (šiuo atveju *kaimas*), tik kartu nurodomas to dalyko prastumas (*LKŽe* gausu tokių dūrinių, pvz., *alapalaikis, arkliapalaikis, bajorpalaikis, batpalaikis, bernapalaikis* ir kt.).

1.3.3. Naujadarai. *DLKT* ir *ND* rasta keletas žodynuose nefiksuotų darinių. Naujadaro *puskaimis* pirmasis dėmuo iš esmės gali remtis ir daiktavardžiu *pusė*, ir prieveiksmiu *pusiau* (žr. *LKG* 1, 460–461). Iš vartosenos pavyzdžių (*Gerai, kai tokiam **puskaimy** yra elektra ir vanduo DLKT*; *Ankstyvą rytmetį už sienos iš Ribiškių **puskaimių** triukšmingai riedėdavo skarda kaustyti rateliai... DLKT*) manytina, kad jis vartojamas ‘nedidelio kaimo’ reikšme. Darinys *kaimomanija* (*Šį reiškinį jis vadina **kaimomanija**... DLKT*) remiasi daiktavardžiais *kaimas* ir *manija* (1. ‘liguista psichinė būsena, pasireiškianti minčių ir jausmų sutelkimu į vieną idėją’, 2. prk. ‘liguistai stiprus potraukis’ *DLKŽ*[38]). *ND* pateiktas daiktavardis *kaimobilis* („visuomeninis kaimo reikalams skirtas automobilis (Austrijoje)“ *Kai Austrijos <...> valdžia apskaičiavo, kad nebeturi lėšų reguliariam transportui, bendruomenė sudėjo pinigų „dorfmobil“ (**„kaimobiliui“**) – visuomeniniam automobiliui pagal pareikalavimą ND*) yra kontaminacinis darinys, sudarytas iš daiktavardžių *kaimas* ir *automobilis*.

1.4. Būdvardžiai. Iš daiktavardžio *kaimas* išvesti 2 (priesagų *-inis, -ė* ir *-iškas, -a*) vediniai. Būdvardis *kaiminis*, ***-ė*** turi 3 reikšmes (1. ‘kaime gyvenantis’, 2. ‘kaimui priklausantis’, 3. ‘kaimui būdingas’ *LKŽe*), o *kaimiškas, -a* – 1 reikšmę (‘kaimui būdingas’ *LKŽe*). „Būdingą arba esminę ypatybę žymintys daiktavardiniai priesagos *-iškas, -a* būdvardžiai neretai yra artimi priesagos *-inis, -ė* būdvardžiams ir net eina jų sinonimais“ (*DLKG* 208)[39]. Tokie yra DS porą sudarantys būdvardžiai *kaiminis, -ė* ir *kaimiškas, -a*, turintys tokią pat reikšmę ‘kaimui būdingas’:

***Kaiminės** (senoviškos, kaime dainuojamos) dainos parė[jo] į madą LKŽe*	*Jis viską pasakodavo **kaimiška** šneka, kad tėvas gerai suprastų LKŽe*
*Senesniosios **kaiminės** statybos medžiaga nebūdavo gerai parenkama LKŽe*	*„Potlikerso“ restorano interjeras buvo **kaimiškas** DLKT*
	*Jos tematika **kaimiška**, apsakymų kalba remiasi gyva liaudies šneka DLKT*

[38] *TŽŽ* (2003, 456) nurodoma, kad *manija* yra antrasis dūrinių dėmuo, rodantis sąsają su meile, dideliu pomėgiu, liguistu potraukiu kam nors.

[39] Ambrazo (2011, 84) teigimu, jau „Daukšos *Postilėje* vediniai su priesagomis *-iškas(-a)* ir *-inis(-ė)* buvo vartojami sinonimiškai“.

DLKŽ pateiktas būdvardis *kaiminis, -ė* (***Kaiminiai** žmonės DLKŽ*) į *BŽa* neįtrauktas, *DLKT* gausu priesagos *-iškas, -a* vedinio *kaimiškas* vartosenos pavyzdžių[40], o pavyzdžių su *kaiminis, -ė* tekstyne nerasta (veikiausiai jo vartosena dabartinėje lietuvių kalboje reta). Todėl būdvardžio *kaiminis, -ė* kaita su tokią pat reikšmę turinčiu būdvardžiu *kaimiškas* ribota – galima sakyti, kad ši DS eilė realiai nefunkcionuoja.

1.5. Veiksmažodžiai. Šaltiniuose rasti tik 2 veiksmažodžiai (*kaiminti, kaimėti*), kurie su daiktavardžiu *kaimas* susiję darybos opozicijos santykiu. Su priesaga *-inti* sudarytas vedinys *kaiminti* (‘daryti panašų į kaimą’ *LKŽe*) turi padaromąją reikšmę („daryti tai ar tokį, kas pasakyta pamatiniu žodžiu“)[41]. Darybinei kategorijai, kurios dariniai turi būvio kaitos reikšmę, priklauso priesagos *-ėti* vedinys *kaim**ėti*** (‘darytis kaimiškam’ *LKŽe*). Šis vedinys savo reikšme artimesnis būdvardiniams veiksmažodžiams (apie tokius žr. *DLKG* 390–391).

2. Tolesnių darybos pakopų dariniai

2-ojo laipsnio dariniai. Dariniai, kurių pamatinis žodis daiktavardis *kaimas*, savo ruožtu eina darybos pamatu kitiems – 2-ojo laipsnio – dariniams, šie – 3-jo laipsnio, ir taip formuojasi tolesnės darybos pakopos.

2.1. Daiktavardžiai iš *kaimynas*. Iš daiktavardžio *kaimynas* sudaryta 13 darinių: su dariomis vardažodžių abstraktų darybos kategorijos priesagomis *-ybė, -ystė* ir tarmine priesaga *-ysta* (*LKG* 1, 307–311, 313) išvesti vediniai *kaimynybė* (‘žr. kaimynystė 2’ *LKŽe*), *kaimynystė* (1. ‘kaimynai’, 2. ‘greta buvimas, kaimynu buvimas’ LKŽe), *kaimynysta*[42] (‘žr. kaimynystė 1’ *LKŽe*). Tokias pat reikšmes turintys vediniai *kaimynystė* (1. ‘kaimynai’) ir *kaimynysta* (‘žr. kaimynystė 1’ *LKŽe*) sudaro DS porą. Pasakytina, kad vedinys *kaimynysta* nebūdingas dabartinei lietuvių kalbai[43] – *DLKT* rastas tik 1 jo vartosenos pavyzdys, o pavyzdžių su *kaimynystė* – 1938[44]. Su kuopiniams dariniams būdinga priesaga *-ija* (*LKG* 1, 419) sudarytas vedinys *kaimynija* turi 2 reikšmes – pirmąja (‘visi kaimynai’) priklauso kuopinių pavadinimų kategorijai, o antrąja (abstrakto) reikšme įeina į DS eilę *kaimynystė 2* (2. ‘greta buvimas, kaimynu buvimas’ *LKŽe*) – *kaimynybė* (‘žr. kaimynystė 2’ *LKŽe*) – *kaimynija* 2 (‘žr. kaimynystė 2’ *LKŽe*). Štai sinonimų vartosenos pavyzdžiai:

[40] *DLKT* rasti 1086 būdvardžio *kaimiškas, -a* įvairių formų (visų laipsnių, įvardžiuotinių formų ir kt.) vartosenos pavyzdžiai.

[41] Apie 60 proc. visų vardažodinių priesagos *-inti* vedinių sudaryta iš būdvardžių, daug mažiau padaryta iš daiktavardžių, labai nedaug iš skaitvardžių ir prieveiksmių (*DLKG* 387–388).

[42] Apie jį žr. S k a r d ž i u s 1996, 370.

[43] Jis nėra įtrauktas nei į *DLKŽ*, nei į *BŽa.*

[44] Kiek kuria reikšme vedinys pavartotas, neatskirta. Į *DLKŽ* ir *BŽa* įtrauktas vedinys *kaimynystė* dabartinėje lietuvių kalboje paprastai vartojamas *DLKŽ* pateikta vienintele reikšme ‘buvimas greta, kaimynu’.

Kaimynystėj *gyvenam, ko čia mums pyktis LKŽe* *Suprantama, šitokia* ***kaimynystė*** *gyventojams didelio džiaugsmo nekėlė DLKT* *Ar ne tokią* ***kaimynystę****, tokį bendravimą puoselėjo mūsų senoliai? DLKT*	*Vandens špokas nekenčia* ***kaimynybės*** *sau panašių LKŽe*	*Kažkur* ***kaimynijoj*** *lojo šuo LKŽe* *važiuodavo su dūdomis ir smuikais į* ***kaimyniją*** *ieškoti ir parvežti svočios DLKT*

Bendrašaknių sinonimų kaita vienas kitu iš esmės galima (plg. *gyvenam* ***kaimynystėje*** *– gyvename kaimynybėje / kaimynijoje, nekenčia* ***kaimynybės*** *– nekenčia kaimynystės / kaimynijos,* ***kaimynijoj*** *loja – kaimynystėje / kaimynybėje loja* ir pan.), bet dabartinėje lietuvių kalboje abstraktas *kaimynybė* nėra įprastas[45].

LKŽe esama hibridų, kurie remiasi daiktavardžiu *kaimynas, -ė* – tai bendrinei kalbai neteiktini tokias pačias reikšmes turintys (laikytini DS) priesagų *-ka, -kė* vediniai[46] *kaimynka* (‘kaimynė’ *LKŽe*) / *kaiminka* (‘žr. kaimynka’ *LKŽe*) – *kaimynkė* (‘kaimynė’ LKŽe) / *kaiminkė* (‘kaimynė’ *LKŽe*). „Dėl slavizmų *aptiekorkà, čigonkà, susiedkà* ir pan. įtakos lietuvių kalboje imta daryti moteriškosios lyties asmenų pavadinimus su slaviška priesaga *-ka*, pvz.: <...> *kaiminkà* <...>, *kaimynkà* „kaimynė“ <...> (plg. dar variantus *kaimiñkė* <...>, *kaimýnkė* <...> : *kaimýnas*“ (A m b r a z a s 2000, 74; plg. 198; apie priesagų *-ka* vedinius *kaimynka, kaiminka* ir nedaug darinių davusią priesagą *-kė* turintį *kaimynkė* žr. S k a r d ž i u s 1996, 122, 124). *PK* užfiksuotas asmens pagal kilimo bei gyvenamąją vietą pavadinimas – priesagos *-ietis, -ė* vedinys *kaimynietė* (‘kaimynė’ *PK*) ir pavadinimų pagal lyties skirtumą kategorijos darinys (priesagos *-ienė* vedinys) *kaimynienė,* veikiausiai turintis reikšmę ‘kaimyno žmona’[47].

ND ir *DLKT* rasta iš daiktavardžio *kaimynas* sudarytų naujadarų: priesagos *-aitis, -ė* vedinys *kaimynaitis* turi reikšmę ‘siūlytas, bet nepatvirtintas renkamosios valdžios nomenklatūrinis vienetas – dešimties kaimynų slaptu balsavimu renkamas atstovas seniūnų taryboje’: *Seimo nariai galėtų (jeigu spėtų) įteisinti dar gatvaičio, kiemaičio,* ***kaimynaičio****, daugiabutaičio, laiptinaičio ir „aukštaičio“ (vieno aukšto gyventojų vadovo) pareigybes. Juk reikia kaip nors kontroliuoti padėtį. ND*. Adresato dėmesį atkreipia pavyzdyje greta pavartoti analogiškos darybos naujadarai – ne tik aptariamas *kaimynaitis, -ė*, bet ir *gatvaitis (: gatvė), kiemaitis (: kiemas), aukštaitis (: aukštas*), hipostaziniai dariniai *laiptinaitis (: laiptinė), daugiabutaitis (: daugiabutis)*. Determinatyvinis dūrinys *kaimynadienis (: kaimynas, die-*

[45] Kaip minėta, *DLKT* gausu daiktavardžio *kaimynystė* vartosenos pavyzdžių, iš 5 *DLKT* rastų sakinių su *kaimynija* 4 atvejais vartojama aptariama abstrakto reikšme; pavyzdžių su *kaimynybė* tekstyne nerasta (šis abstraktas nėra įtrauktas nei į *DLKŽ*, nei į *BŽa*).

[46] Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) konsultacijų bankas (prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/1325-kaimynka>).

[47] *PK* reikšmė nenurodyta, tik užrašytas vienas tarminis (žemaitiškas) vartosenos pavyzdys; *DLKT* rastas pavyzdys su *kaimynietis (Šis nenuilstantis ir idėjų pilnas* ***kaimynietis*** *svarsto galimybę... DLKT*), o sakinių su *kaimynienė* tekstyne nerasta.

na), turintis reikšmę ‘kaimynų diena, kaimynų šventė’ (***kaimynadienis*** *beldžiasi į kiekvieno Lietuvos piliečio duris ND*), laikytinas determinatyviniu dūriniu, kurio pirmuoju dėmeniu (*kaimynas*) nurodoma paskirtis (plg. *LKŽe* pateiktus analogiškos darybos dūrinius *darbadienis, vardadienis*). *DLKT* rastas naujadaras *kaimynykštis* sudarytas su nedaraus tipo priesaga *-ykštis.* Šis vedinys priklauso asmenų pavadinimų pagal jų kilimo bei gyvenamąją vietą darybos kategorijai ir veikiausiai vartojamas reikšme ‘kaimynystėje esantis (gyvenantis) žmogus’ (plg. *LKG* (1, 414) pateiktą analogiškos darybos vedinį *šeimynykštis* ‘šeimos narys, namiškis’ *LKŽe*): *...kai kurie* ***kaimynykščiai*** *žengia gatvės viduriu, o kiti – stebi, stovėdami šaligatvyje: pastarieji dalyvauja ypatingame žaidime, savo* ***kaimynykščius*** *atpažindami naujame vaidmenyje DLKT*.

Keletas *PK* pateiktų darinių veikiausiai remiasi *PK* užfiksuotu daiktavardžiu *kaiminas*: tai daiktavardžiai (priesagų *-ėnas* ir *-ysta* vediniai) *kaimin****ėnas*** (‘kaimietis (?)’ *PK*), vardažodžio abstraktas *kaiminysta* (manytina, kad vartojamas reikšme ‘kaimynystė’: *Augom* ***kaiminystoj****... PK*) ir būdvardis *kaimininis, -ė*[48].

2.2. Būdvardžiai iš *kaimynas*. Daiktavardis *kaimynas* yra 4 būdvardžių pamatinis žodis. Apibendrintą santykinę reikšmę turi priesagų *-inis, -ė, -iškis, -ė* ir galūnės *-is* vediniai *kaimyninis, -ė*, *kaimyniškis,* -ė, *kaimynis*, ***-ė***, apibendrintą kokybinę reikšmę turi darios priesagos *-iškas, -a* vedinys *kaimyniškas, -a* (‘→ kaimynas 1’ *LKŽe*), reiškiantis ypatybę, susijusią su pamatiniu žodžiu reiškiamu dalyku (šiuo atveju asmeniu), plg. *moteriškas darbas, vyriškas švarkas* (*LKG* 1, 558–559)[49]. Būdvardis *kaimyniškis, -ė* (‘kuris iš kaimynų’ *LKŽe*) nurodo, iš kur žmogus kilęs, kur gyvena (plg. *kalniškis žmogus* (gyvenantis ant kalno) *LKG* 1, 574). Tokias pat leksinę ir darybinę reikšmes[50] ir skirtingus darybos afiksus turintys būdvardžiai *kaimyninis*, *-ė* ir *kaimynis,* -ė sudaro DS porą:

kaimyninis, -ė ‘kaimynystėje esąs’ *LKŽe* *Žmonės eina pasiklausyti kalvio kalbų net iš* ***kaimyninių*** *sodžių LKŽe* ***Kaimyninis*** *namas, rajonas BŽa* ***Kaimyninis*** *Rokiškio valsčius buvo gana didelis DLKT*	*kaimynis, -ė* ‘žr. kaimyninis’ *LKŽe* *Senuosius vietos gyventojus dažnai gali išstumti* ***kaimynė*** *tauta LKŽe*

Nors bendrašakniai vediniai *kaimyninis, -ė* ir *kaimynis, -ė* iš esmės gali būti sukeisti vietomis (plg. ***kaimynė*** *tauta – kaimyninė tauta,* ***kaimyninis*** *namas / sodžius / rajonas / valsčius – kaimynis namas / sodžius / rajonas / valsčius*), jų kaita vienas kitu ribota, nes dabartinėje kalboje reikšme ‘kaimynystėje esąs’ įprasta vartoti

[48] *PK* prie *-inis, -ė* vedinio nurodyta, kad tai Simono Daukanto raštuose užfiksuotas iš daiktavardžio *kaiminas* išvestas būdvardis.

[49] Pasakytina, kad senesniuose raštuose būdvardis *kaimyniškas* būdavo vartojamas ir priklausymo kam reikšme: *Kaimyniškas (kaimyno) butas* (žr. *LKG* 1, 559).

[50] *DLKG* (220) nurodoma, kad galūnės *-is, -ė* vedinių reikšmės sutampa su priesagos *-inis, -ė* būdvardžių išskiriamosiomis reikšmėmis.

priesagos *-inis, -ė* vedinį *kaimyninis, -ė*, o ne į *DLKŽ* ir *BŽa* neįtrauktą galūnės vedinį *kaimynis, -ė* (plg. *DLKT* rasti 5496 būdvardžio *kaimyninis, -ė* vartosenos pavyzdžiai, o sakinių su *kaimynis, -ė* nerasta[51]).

2.3. Veiksmažodžiai iš *kaimynas*. Iš daiktavardžio *kaimynas* išvesti 3 veiksmažodžiai (*kaimynauti, kaimynuotis, kaimynėti*). Daugiausia priesagos *-(i)auti* veiksmažodžių yra padaryta iš daiktavardžių. Toks yra iš *a* kamieno daiktavardžio *kaimynas* su priesaga *-auti* sudarytas veiksmažodis *kaimynauti* (‘kaimynais būti, bendrauti, bičiuliautis’ *LKŽe*), reiškiantis buvimą tuo, kas pasakyta pamatiniu žodžiu (žr. *LKG* 2, 252; S k a r d ž i u s 1996, 497). Darios priesagos *-uoti(s)* vedinys *kaimynuotis* (‘žr. kaimynauti’ *LKŽe*) taip pat reiškia buvimą tuo, kas pasakyta pamatiniu žodžiu (plg. sangrąžinius *broliuotis, giminiuotis* ir kt. *LKG* 2, 248). Skirtingas priesagas, bet tokią pat darybinę ir leksines reikšmes turintys vediniai laikytini DS:

*Mes su jais **kaimynaujame** DLKŽ* *Kielė noriai **kaimynauja** su žmogumi LKŽe* ***Kaimynavome**[52], kaip broliai sutarėm DLKT*	*Kai **kaimynuojies**, jai labai patinka PK*

Šių bendrašaknių darinių kaita iš esmės galima (plg. *noriai **kaimynauja** – noriai kaimynuojasi*, *kai **kaimynuojies**, jai patinka – kai kaimynaujame, jai patinka*), bet dabartinėje kalboje įprastesnis veiksmažodis *kaimynauti*, o *kaimynuotis* veikiausiai ne(be)vartojamas – jis neįtrauktas nei į *DLKŽ*, nei į *BŽa*, jo vartosenos pavyzdžių nepateikta *LKŽe*, nors jų esama *PK*. Dabartinėje kalboje retas ir *PK* užfiksuotas priesagos *-ėti* vedinys *kaimynėti*, turintis reikšmę ‘svečiuotis pas kaimynus’: *Mama vaikus pas kaimynus **kaimynėc** nusveda PK*.

2.4. Dariniai iš *kaimietis*. 4 dariniai sudaro darybos opozicijas su daiktavardžiu *kaimietis, -ė.* Pirmiausia tai žodynuose pateiktas priesagos *-iškas, -a* vedinys (būdvardis) *kaimietiškas, -a* (‘kaimiečiams įprastas, būdingas’ *LKŽe*). Priesagos *-iškas, -a* būdvardžiai dažniausiai daromi iš neišvestinių daiktavardžių ir rečiau iš darinių (*DLKG* 207). Pastariesiems ir priklauso būdvardis *kaimietiškas, -a,* turintis darybinę reikšmę „būdingas, įprastas, priskiriamas pamatiniu žodžiu pasakytam daiktui, susijęs su tuo daiktu“. Daiktavardžiu *kaimietis, -ė* remiasi *PK* pateiktas deminutyvas *kaimietukas, -ė*[53] ir *DLKT* rasti naujadarai: potencinis dalelytinės kil-

[51] Atkreiptinas dėmesys, kad būdvardžio *kaimynis, -ė* moteriškosios giminės vardininkas sutampa su daiktavardžio *kaimynė* vnsk. vardininku, sutampa būdvardžio ir daiktavardžio dgsk. kilmininko formos (*kaimynių*) – visi 1436 vartosenos pavyzdžiai nepatikrinti, bet tikėtina, kad daugumas (jei ne visi) tai daiktavardžio, o ne būdvardžio vartosenos atvejai.

[52] Manoma, kad t. y. veiksmažodžio *kaimynauti* vartosena (nors veiksmažodžių *kaimynauti* ir *kaimynuotis* būtojo kartinio laiko formos iš esmės sutampa (*kaimynavo* ir *kaimynavosi,* pastarasis vartojamas tik sangrąžine forma).

[53] *PK* vedinio reikšmė nenurodyta, tik užrašyta vartosenos pavyzdžių.

mės priešdėlio *ne-* vedinys *nekaimietis* (*Eina pasivaikščiodamas, į kaimietes ir **nekaimietes** pasidairydamas DLKT*) bei priesagos *-izmas* vedinys *kaimietizmas*[54]. Vedinio *kaimietukas, -ė* vartojimo pavyzdžių analizė rodo, kad jis dažniau turi maloninę reikšmę, bet kartais kontekste išryškėja ir pašiepimo atspalvis: *Tą naujieną vaikas buvo girdėjęs iš vieno **kaimietuko** PK*; ***Kaimietukai**, išgirdę, kad ten vaidenasi, susiginčijo DLKT*; *Tos **kaimietukės** lūpų skonis lyg žolės ar šieno DLKT*; *Na, tokių plikai kirptų **kaimietukų** mes, miesčiongaliai, nė nepastebėdavom DLKT*; *<...> Miltinis man, kaip **kaimietukui**, davė Petro vaidmenį, o Banioniukui – miesčioniuko... DLKT* (atkreiptinas dėmesys į pastarajame sakinyje pavartotus du analogiškos darybos deminutyvus – *kaimietukas* ir *miesčioniukas*).

Priesagą *-izmas* lietuvių kalboje paprastai turi tarptautiniai žodžiai (*LKG* 1, 314–315). Su šia priesaga iš lietuviško daiktavardžio *kaimietis* išvestas naujadaras *kaimietizmas* veikiausiai vartojamas reikšme ‘kaimietybė; tai, kas būdinga kaimiečiui, kaimui’: *Iš knygos „Sauganti sąmonė. Literatūra ir patirtis: užrašai“: ertovė, **kaimietizmas**, patyra, pokalbiškas, dainumas, paslaptinė ir t. t. DLKT*. Naujadaras *kaimietizmas* minimas ir Mataitytės (2013) straipsnyje, kuriame akcentuojama, kad mūsų kalboje esama (ir vis atsiranda) priesagos *-izmas* potencinių ir okazinių vedinių (ypač dažnai ši priesaga dedama prie gyvūnų pavadinimų, pvz.: *ožizmas, avinizmas, asilizmas, šunizmas, vištizmas, gaidizmas, erelizmas* ir pan.), ir apibendrinama, kad *-izmas* darybos tipas lietuvių kalboje gyvas.

2.5. Dariniai iš *kaimiškas, -a*. Būdvardis *kaimiškas, -a* eina darybos pamatu 5 dariniams (1 daiktavardžiui, 1 prieveiksmiui ir 3 būdvardžiams). Su pačiomis dariausiomis priesagomis *-umas* ir *-ai* sudaryti vardažodžio abstraktas (daiktavardis) *kaimiškumas* (‘→ kaimiškas’ *LKŽe*) ir prieveiksmis *kaimiškai. DLKT* rasti 3 naujadarai, kurių pamatiniu žodžiu laikytinas būdvardis *kaimiškas, -a*: tarptautinio priešdėlio *anti-* (žr. *LKG* 1, 589; *TŽŽ* 51) vedinys *antikaimiškas* (*viešojoje erdvėje kuriama antižemdirbiška, **antikaimiška** opinija*[55] *DLKT*) ir dūriniais laikytini būdvardžiai *ekokaimiškas*, *-a* ir *pseudokaimiškas*, *-a*[56]: *Vis populiaresnis **ekokaimiškasis** turizmas DLKT*; *...surikiuoti į vieną eilę su šios dienos **pseudokaimiškais** grafomanų kūrinėliais DLKT*.

2.6. 2-ojo laipsnio darinių padaryta ir iš **kitokių** pamatinių žodžių. Veiksmažodis, priešdėlio *su-* vedinys *sukaimėti* (‘pasidaryti kaimiškam’ *LKŽe*) turi pamatiniu veiksmažodžiu *kaimėti* reiškiamo veiksmo intensyvumo (žr. *LKG* 2, 191, 290) reikšmę. Priesagos *-ystė* vardažodžių abstraktas *kaimėnystė* (‘= kaimynystė

[54] *DLKT* rasta po 1 pavyzdį su *kaimietizmas, nekaimietis*, -ė ir 20 *kaimietukas, -ė* vartosenos pavyzdžių.

[55] Atkreiptinas dėmesys į du sakinyje pavartotus analogiškos darybos naujadarus – *antižemdirbiškas* ir *antikaimiškas*.

[56] *Eko-* yra dūrinių pirmoji dalis, reiškianti sąsają su ūkiu, namais, buvimo vieta, aplinka (*TŽŽ* 192), o *pseudo-* yra pirmoji dūrinių dalis, reiškianti netikrumą, tariamumą, dirbtinumą (*TŽŽ* 612).

2’ *LKŽe*) ir *kaimininkystė* (‘kaimynystė’ *PK*) sudaryti iš daiktavardžių *kaimėnas* (‘kaimynas’ *LKŽe*) ir iš *kaimininkas, -ė*. (O *PK* pateikti ir priesagos *-ystė* vedinių variantai *kaimynykystė* ir *kaimynikystė*, kurie veikiausiai remiasi *LKŽe* užfiksuotu daiktavardžiu *kaiminykas.*) DV laikytini daiktavardžiai *apykaimija* (‘žr. apkaimija’ *LKŽe*) ir neologizmo žymą turintis *apkaimija* (‘tam tikra apylinkė’ *LKŽe*) – jie sudaryti su priesaga *-ija* iš tokią pat reikšmę turinčių variantų *apykaimė* ir *apkaimė* (žr. 1.2). Priesaga *-ija* yra dariausia kuopinių pavadinimų darybos kategorijos priesaga, bet vedinių *apykaimija* ir *apkaimija* leksinė reikšmė juos leidžia laikyti vietos, o ne kuopiniais pavadinimais (plg. *kunigaikštija* ‘kunigaikštystė 1’ (*kunigaikštystė* 1 ‘kunigaikščio valdomas plotas’ *LKŽe*), *urėdija* ‘kelių ar keliolikos girininkijų rajonas, esantis urėdo žinioje’ *LKŽe*, žr. *LKG* 1, 401, 419).

2.7. Keleriopas pamatavimas. Lietuvių kalboje „[y]ra žodžių, kurių pats skyrimas prie darinių nekelia abejonių, tačiau tolimesnę jų analizę kiek komplikuoja tai, kad jie darybiškai lygiai gerai atrodo esą susiję ir su vienu, ir su kitu žodžiu“ (U r b u t i s 2009, 109). Kaip sudarytas daiktavardis *pakaiminis, -ė* (‘ūkininkas, išsikėlęs netoli nuo kaimavietės’ *LKŽe*), pasakyti sunku. Jis galėtų būti prefiksacijos-sufiksacijos rezultatas, t. y. sudarytas iš daiktavardžio *kaimas* išsyk su priešdėliu *pa-* ir priesaga *-inis, -ė*[57] (tuomet būtų 1-ojo laipsnio darinys). Neatmestina, kad *pakaiminis, -ė* remiasi daiktavardžiu *pakaimė* (‘vieta palei kaimą, kaimo pakraštys’ *LKŽe*) ir sudarytas su priesaga *-inis, -ė* (tuomet jis būtų 2-ojo laipsnio darinys, plg. 1 sk. aptartą daiktavardį *kaiminis, -ė*). Esama dar vienos pamatavimo galimybės – *pakaiminis, -ė* galėtų būti sudarytas ir iš daiktavardžio *kaiminis, -ė* (‘kas iš kaimo, kaimietis’ *LKŽe*) su priešdėliu *pa-* (plg. asmenis žyminčius vedinius *pabrolis, pagentainis, -ė*, *LKG* 1, 424; tuomet jis taip pat būtų 2-ojo laipsnio darinys).

2.8. 3-ojo laipsnio dariniai. 7 dariniai (3 priesaginiai daiktavardžiai, 2 būdvardžiai ir 2 prieveiksmiai) laikytini tolesnės darybos pakopos rezultatu – 3-ojo laipsnio dariniais. Su pačia dariausia priesaga *-imas* sudaryti veiksmažodžių abstraktai *kaimynavimas* (: *kaimynauti* ‘kaimynais būti, bendrauti, bičiuliautis’ *LKŽe*) ir *DLKT* rastas naujadaras *sukaimėjimas* (: *sukaimėti* ‘pasidaryti kaimiškam’ *LKŽe*), turintis darybinę intensyvumo reikšmę (*tarsi prasideda miesto* ***sukaimėjimas****, nuinteligentėjimas DLKT*[58]). Priesagos *-umas* vardažodžio abstraktas *kaimyniškumas* remiasi būdvardžiu *kaimyniškas*. Su priesaga *-iškas, -a* sudarytas bendrinei kalbai neteiktinas vedinys *kaimynystiškas*, *-a* (‘žr. kaimyninis’ *LKŽe* (: *kaimynystė*) ir *DLKT* rastas naujadaras *bažnytkaimiškas* (: *bažnytkaimis*) veikiausia vartojamas reikšme ‘būdingas bažnytkaimiui, toks, kaip bažnytkaimio’: *daugiaaukščiai*

[57] Mišriosios darybos būdvardžiai itin dažnai turi priesagą *-inis, -ė* ir priešdėlius *prieš-, po-* (žr. K e i n y s 1999, 82–83), apie mišriosios darybos daiktavardžius kalbama rečiau.
[58] Atkreiptinas dėmesys į greta pavartotus du priesagos *-imas* vedinius *sukaimėjimas* ir *nuinteligentėjimas*: pirmasis remiasi žodynų fiksuotu veiksmažodžiu *sukaimėti*, o abstraktas *nuinteligentėjimas* išvestas iš naujadaro (potencinio pamatinio žodžio) *nuinteligentėti* (: *inteligentėti* ‘darytis inteligentu’ *LKŽe*).

turėtų šiek tiek pataisyti ir ***bažnytkaimišką*** *Klaipėdos siluetą DLKT*. Dariausiam prieveiksmių tipui priklauso priesagos *-ai* vediniai *kaimietiškai* (: *kaimietiškas*) ir *kaimyniškai* (*: kaimyniškas*).

Išvados

1. Daiktavardžio *kaimas* darybos lizdo didesnę dalį sudaro 1-osios pakopos dariniai (62, t. y. 57 proc. visų darinių), darybos lizde mažiau 2-ojo laipsnio darinių (40, t. y. 37 proc. visų darinių), visai nedaug (6, t. y. 6 proc. visų darinių) 3-ojo laipsnio darinių.
2. Darybos lizde dominuoja daiktavardžiai (86 dariniai), jie sudaro 80 proc. visų darinių. Gerokai mažiau būdvardžių (13, 12 proc. visų darinių), visai mažai veiksmažodžių (6, t. y. 5 proc.), prieveiksmių (3, t. y. 3 proc.). Nemažai daiktavardžių darinių yra abstraktai, bet dažniausiai jais įvardijami vieta ir asmenys.
3. Darybos lizde yra ne tik įprastų, žodynuose fiksuotų darinių, bet ir naujadarų – jie sudaro 11 proc. visų darinių. Daugumas naujadarų yra potenciniai dariniai, kurių reikšmė nesunkiai suprantama iš konteksto. Keletas naujadarų laikytini okaziniais dariniais (pvz., *kaimybė*).
4. Kai kurie bendrašakniai dariniai susiję variantiškumo arba sinonimijos santykiu (sudarytos ir išanalizuotos 16 DV ir 9 DS eilės). Kai kurie DS pasižymi gana dideliu sinonimiškumo laipsniu, turi tapačias arba labai panašias reikšmes, vartojami panašioje leksinėje aplinkoje, jų substitucija galima be didesnių apribojimų. Vis dėlto dažniausiai skiriasi DS ir DV eilių narių vartojimo dažnumas – *DLKT* duomenų analizė parodė, kad dabartinėje lietuvių kalboje įprasta vartoti tam tikrus sinonimų ir variantų eilių narius, o kai kurių (paprastai *DLKŽ* ir *BŽa* nefiksuotų) darinių vartosena itin reta (arba dariniai ne(be)vartojami). Tokius darinius iš esmės galima vadinti archaizmais.

Literatūra ir šaltiniai

A m b r a z a s 2000 – Saulius Ambrazas, *Daiktavardžių darybos raida* 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

A m b r a z a s S. 2011 – *Būdvardžių darybos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

BŽa – Bendrinės lietuvių kalbos žodyno antraštynas [prieiga internete: <http://bkz.lki.lt/antrastynas/?pg=c>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30].

DLKG – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

DLKT – Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas [prieiga internete: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30].

DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012 [prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30].

G r i g a s 2009 – Romualdas Grigas, „Kaimas laiko išbandymuose: tarp pragmatikos ir sakralumo“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (16), 10–13.

I k a m a s, M a č i e k u s 2013 – Aleksandras Ikamas, Venantas Mačiekus, *Tradicinis Lietuvos kaimas: lietuvių etninės kultūros galvosūkiai*, Vilnius: Versus aureus.

J a k a i t i e n ė 2010 – Evalda Jakaitienė, *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

J a k a i t i e n ė, L a i g o n a i t ė, P a u l a u s k i e n ė 1976 – Evalda Jakaitienė, Adelė Laigonaitė, Aldona Paulauskienė, *Lietuvių kalbos morfologija*, Vilnius: Mokslas.

K a z l a u s k a i t ė 2008 – Lina Kazlauskaitė, „Opozicijos kaimas-vienkiemis sinonimai lietuvių kalbos žodynuose“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 4, 71–79.

K e i n y s 1999 – Stasys Keinys, *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

KTŽ – Kazimieras Gaivenis, Stasys Keinys, *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa, 1990.

LKG 1, 2 – *Lietuvių kalbos gramatika* t. 1, 2, Vilnius: Mintis, 1965, 1971.

LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas, t. 1–20, elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas [prieiga internete: <http://www.lkz.lt/>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30].

M a c i e n ė 2005 – Jurgita Macienė, *Deminutyvų stilistika*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

M a t a i t y t ė 2013 – Inga Mataitytė, „Kaip vertinti žodį *vadizmas*?“, *Gimtoji kalba,* 7, 10 [prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/naujienos/programu-naujienos/7-asis-gimtosios-kalbos-2013-numeris>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30].

M i l i ū n a i t ė 2009 – Rita Miliūnaitė, *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

ND – Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas [prieiga internete: <http://naujazodziai.lki.lt/>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30].

P a p a u r ė l y t ė 2014 – Silvija Papaurėlytė, „Žodžio *kaimas* asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis: Regionas: istorija, kultūra, kalba*, 19, 351–362.

P a k e r y s 1994 – Antanas Pakerys, *Akcentologija* 1, Kaunas: Šviesa.

PK – Skaitmeninė Lietuvių kalbos žodyno papildymų kartoteka, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015 [prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/antra-kartoteka>, žiūrėta 2019-02-01–2019-09-30].

P o v i l a i t i s, V a z n o n i s 2007 – Vytautas Povilaitis, RomualdasVaznonis, „Kaimas ir jo kultūra glabaliame pasaulyje: Lietuvos ir Lenkijos paralelės“, *Acta historica universitatis Klaipedens*is, XIV, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 233–244.

S k a r d ž i u s 1996 – Pranas Skardžius, *Rinktiniai raštai* 1*, Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

TŽŽ – Tarptautinių žodžių žodynas, Vilnius: Alma littera, 2003.

U r b u t i s 2009 – Vincas Urbutis, Žodžių darybos teorija, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

V a s k e l i e n ė 2010 – Jolanta Vaskelienė, „Daiktavardžio *turgus* darybinis ir semantinis laukas“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis: Turgus kultūroje*, 10, 248–258.

V a s k e l i e n ė, V i l č i n s k i e n ė 2018 – Jolanta Vaskelienė, Regina Vilčinskienė, „Kamieną *lietuv*- turinčių žodžių darybiniai ryšiai“, *Bendrinė kalba* 91, 1–24 [prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?91>].

V a s k e l i e n ė 2013 – Jolanta Vaskelienė, „Darybinių sinonimų, darybinių variantų ir paronimų panašumai bei skirtumai“, *Žmogus ir žodis: Didaktinė lingvistika*, 5 (1), 206–214.

V o s y l i ū t ė 2010 – Anelė Vosyliūtė, „Kaimas: erdvė ir žmogus“, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (19), d. 2, 12–21.
Ž u p e r k a 2012 – Kazimieras Župerka, *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

Jolanta Vaskelienė

Daiktavardžio *kaimas* darybos lizdas

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *darinys, vedinys, dūrinys, darybos lizdas, darybiniai sinonimai, darybiniai variantai.*

Didesnę lietuvių leksikos dalį sudaro ne pirminiai žodžiai, o dariniai. Lietuvių kalboje dariniai daromi ne tik iš pirminių žodžių, bet ir iš darinių. Taigi lietuvių kalboje apie kokį nors žodį neretai susidaro darybos lizdas. Straipsnyje analizuojamas daiktavardžio *kaimas* darybos lizdas. Išanalizavus 108 šaknį *kaim* turinčius darinius, rastus *Lietuvių kalbos žodyne* (*LKŽe*), *Skaitmeninės Lietuvių kalbos žodyno papildymų kartotekoje* (PK), *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (*DLKT*), *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* antraštyne (*BŽa*), *Naujažodžių duomenyne* (*NŽ*) ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* (*DLKT*), padarytos tokios išvados:

1. Daiktavardžio *kaimas* darybos lizdo didesnę dalį sudaro 1-osios pakopos dariniai (62, t. y. 57 proc. visų darinių); darybos lizde mažiau 2-ojo laipsnio darinių (40, t. y. 37 proc. visų darinių), visai nedaug 3-ojo laipsnio darinių (6, t. y. 6 proc. visų darinių).

2. Darybos lizde dominuoja daiktavardžiai (86 dariniai) – jie sudaro 80 proc. visų darinių. Gerokai mažiau būdvardžių (13, 12 proc. visų darinių), visai mažai veiksmažodžių (6, t. y. 5 proc.) ir prieveiksmių (3, t. y. 3 proc.). Nemažai daiktavardžių darinių yra abstraktai, bet dažniausiai jais įvardijami vieta ir asmenys.

3. Darybos lizde yra ne tik įprastų, žodynuose fiksuotų darinių, bet ir naujadarų – jie sudaro 11 proc. visų darinių. Daugumas naujadarų yra potenciniai dariniai: jie yra visai įprasti, sudaryti pagal reguliarius darybos tipus, jų reikšmė nesunkiai suprantama iš konteksto. Keletas naujadarų laikytini okaziniais dariniais.

4. Kai kurie bendrašakniai dariniai susiję variantiškumo arba sinonimijos santykiu (sudarytos ir išanalizuotos 16 darybinių variantų (DV) ir 9 darybinių sinonimų (DS) eilės). Kai kurie DS pasižymi dideliu sinonimiškumo laipsniu, turi tapačias arba labai panašias reikšmes, vartojami panašioje leksinėje aplinkoje, jų substitucija galima be didesnių apribojimų. Vis dėlto *DLKT* duomenų analizė parodė, kad paprastai skiriasi DS ir DV eilių narių vartojimo dažnumas – matyti tendencija dabartinėje lietuvių kalboje vartoti tik tam tikrus sinonimų (ir variantų) eilių narius. Kai kurie (paprastai neįtraukti į *DLKŽ* ir *BŽa*) dariniai dabartinėje lietuvių kalboje vartojami labai retai (arba ne(be)vartojami). Tokius darinius iš esmės galima vadinti archaizmais.

Jolanta Vaskelienė

The Derivational Field of the Noun *kaimas* (‘*village*’)

S u m m a r y

Keywords: *derivative, compound, derivational field, derivational synonyms, derivational variants.*

The majority of words of the Lithuanian lexicon are derivatives, not base words. In the Lithuanian language, words are derived not only from the base words, but from derivatives as well. Thus, in Lithuanian, a derivational field around a word is often formed.

The article analyses the derivational field of the noun *kaimas (‘village’).* Having analyzed 108 derivatives with the root *kaim* found in Dictionary of the Lithuanian Language (*LKŽe*), Digital Supplement Card File of Dictionary of the Lithuanian Language (*PK*), Dictionary of Modern Lithuanian (*DLKT*), list of Dictionary of Standard Lithuanian (*BŽa*), the Database of Lithuanian Neologisms (*NŽ*) and The Corpus of the Contemporary Lithuanian Language (*DLKT*), the following conclusions were drawn:

1. The greater part of the derivational field of the noun *kaimas* comprises the derivatives of level 1 (62, or 57 percent of all derivatives); the number of level 2 derivatives is smaller (40, or 37 percent of all derivatives), the number of level 3 derivatives is the smallest (6, or 6 percent of all derivatives).

2. In the derivational field nouns dominate (86 derivatives were found): they make up 80 percent of all derivatives. The field has significantly fewer adjectives (13, or 12 percent of all derivatives), very few verbs (6, or 5 percent) and adverbs (3, or 3 percent). Some of derived nouns are abstract nouns, but most often they refer to a place and a person.

3. In addition to regular cognite derivatives recorded in dictionaries, the derivational field contains neologisms: they make up 11 percent of all derivatives. Most of the neologisms are potential derivatives: they are quite common, formed by regular types of word formation, and their meaning is easily understood from the context. Some of the neologisms can be considered to be uncommon derivatives.

4. Some of the derivatives with the same root are in free variation or are synonyms (16 sequences of derivational variants (DV) and 9 sequences of derivational synonyms (DS) were formed and analysed). Some DS have a high degree of synonymy, have identical or very similar meanings, are used in similar lexical environments, and can be substituted without much restriction. However, the *DLKT* data showed that usually there is a difference in the frequency of use of DS and DV sequence members: there is a tendency in the current Lithuanian language to use only certain members of synonym (and variant) sequence. Some derivatives (usually not included in *DLKŽ* and *BŽa*) are used very rarely or are not used in the current Lithuanian language at all.

J o l a n t a V A S K E L I E N Ė
Regionų plėtros institutas
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[jolanta.vaskeliene@su.lt]

Straipsnis gautas 2019 m. spalio 7 d., priimta 2020 m. vasario 12 d.
Received 7 October 2019, accepted 12 February 2020.